

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Засади сучасної науково-дослідної та дослідно-
конструкторської діяльності»
обов'язкових компонент
освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

081 Право

Тема № 10. Експертиза як невід'ємна складова науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності.

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 25.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
(протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробники:

Професор кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук, доцент
Марченко О. Г.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор Євдокімова О. О.
2. Завідувач кафедри льотної експлуатації та безпеки польотів Льотної академії Національного авіаційного університету, доктор технічних наук, професор Тимочко О. І.

План лекції

1. Наукова експертиза у складі діяльності державної наукової установи. Порядок призначення експертів НДДКР за Комплексними темами та договорами.
2. Академічна свобода та академічна доброчесність: поняття, принципи, форми порушення, правові аспекти. Правова охорона результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Нормативно-правові акти

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 № 2658-XII (зі змінами 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
3. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.93 № 3323-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.
4. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.
5. Про затвердження Порядку реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і дисертацій: Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2008 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-09#Text>.

Основна

1. Коробочка О. М. Методологія та організація наукових досліджень : конспект лекцій. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. 100 с. (<http://lib.istu.edu.ua/index.php?p=23&id=3740>).
1. Рябовол Л. Т. Система законодавства про наукову та науково-технічну діяльність. *Наукові записки. Серія: Право.* 2018. Вип. 5. С. 4-10. (https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/4-10.pdf).

Допоміжна:

1. Христинченко Н. П. Суб'єкти наукової діяльності в Україні. *Наше право.* 2014. № 5. С. 50-53. (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nashp_2014_5_10)

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. І. І. Вернадського www.nbuv.gov.ua.
2. Сайт журналу «Право України» <http://pravoua.com.ua/>
3. Головний правовий портал України <http://www.ligazakon.ua/>

Текст лекції

Термін «експертиза» походить від лат. *expertus* - досвідчений, знавець, що саме за себе трактує зміст поняття, та означає проведення аналізу, дослідження, розгляду певної справи чи питання компетентною особою, що має фахові знання у галузі.

1. Наукова експертиза у складі діяльності державної наукової установи. Порядок призначення експертів НДДКР за Комплексними темами та договорами.

Наукова експертиза є невід'ємним елементом науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності, спрямованим на забезпечення актуальності тематики досліджень, визначення їх рівня та суспільно-політичних наслідків, підвищення ефективності наукового потенціалу. До експертизи НДДКР можуть залучатися за згодою фахівці з інших установ і організацій.

Науково-експертна робота проводиться також у формі участі науково-педагогічних працівників у вчених радах, спеціалізованих і експертних радах, науково-технічних радах органів державної влади, робочих комісіях з підготовки проєктів нормативно-правових актів, програмних документів державного та регіонального рівня; опанування та надання відгуків на автореферати дисертацій; експертного оцінювання проєктів нормативно-правових актів і програм; рецензування наукової та науково-методичної літератури тощо.

Контроль якості науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт здійснюється через звітування та систематичне наукове оцінювання результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності. До щорічного оцінювання наукових результатів за Комплексними темами можуть залучатись експерти з інших установ і організацій.

Поточне оцінювання результатів виконання НДКДД здійснюється на засіданнях кафедр, науково-методичних комісіях факультетів, наукових і науково-методичних семінарах.

Результати виконання НДДКР аналізуються науковим відділом установи або організації відповідно до календарних планів виконання НДР комплексних тем, договорів або особистого творчого плану виконавця. При цьому враховується науковий рівень здобутих результатів за критеріями новизни та вагомості ідей, використання сучасних методів дослідження, скорочення термінів виконання НДДКР, збільшення обсягів досліджень у межах визначених термінів. У разі виникнення претензій до аналізу результатів виконання НДДКР науковим відділом можуть бути залучені зовнішні та внутрішні експерти. На основі проведеного аналізу проректором з наукової роботи та міжнародного співробітництва вносяться пропозиції щодо матеріального заохочення виконавців.

2. Академічна свобода та академічна доброчесність: поняття, принципи, форми порушення, правові аспекти. Правова охорона результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності.

Академічна доброчесність дослідника передбачає:

- 1) Об'єктивність в оцінюванні особистого внеску в колективну роботу, етичну ставлення до колективного розуму як до наукового джерела;
- 2) Глибоке вивчення наукових праць з огляду на досліджувану проблеми;
- 3) Коректне визначення обсягу вибірки;
- 4) Оптимальність умов дослідження;
- 5) Попередження спотворення об'єктивної реальності, що породжує критичне ставлення до рекомендацій і практичних висновків, викликає скептичне ставлення до педагогічної науки;
- 6) Принциповість дослідника, яка виражається у відстоюванні своєї концепції, прагнення до об'єктивності результатів, аргументації висновків;
- 7) Уміння правильно вибудовувати взаємини з оточуючими;
- 8) Реалізацію необхідності накопичення значного обсягу експериментального, емпіричного, теоретичного матеріалу;
- 9) Запобігання низької кваліфікації досліджень, недостатньо строгих і доказових публікацій, які не повною мірою відображають об'єктивний зміст психолого-педагогічних явищ.

Наукова етика – це сукупність встановлених та визнаних науковою спільнотою норм поведінки, правил, моралі наукових працівників, зайнятих у сфері науково-технологічної та науково-педагогічної діяльності. В етиці науки існує поняття особистої відповідальності вченого. Він відповідає за «повноцінність» отриманого ним наукового продукту - від нього чекають бездоганної вимогливості до достовірності матеріалу, коректності у використанні робіт своїх колег, логіки аналізу, обґрунтованості висновків. Це і є елементарна відповідальність вченого, його персональна етика. Правила і положення щодо персональної етики наукових працівників, залучених до наукової та науково-педагогічної діяльності, містяться в таких основних поняттях.

Авторське право: авторами визнаються тільки ті наукові працівники, які внесли значний інтелектуальний внесок у певну наукову роботу.

Порушеннями у наукових дослідженнях вважаються:

- фальсифікація;
- перероблення і плагіат;
- невизнання авторства або значного інтелектуального внеску у наукову роботу;
- використання нової інформації, ідей або даних із конфіденційних рукописів або приватних бесід;
- використання архівних матеріалів з порушенням правил використання архівних документів;

невиконання державного законодавства, статутів та колективних договорів академій, вищих навчальних закладів та науково-дослідницьких організацій, положень про безпеку наукової праці.

Не вважаються порушеними в науковій діяльності чинники, що притаманні дослідницьким процесам, і нефальсифіковані (несвідомі) дослідницькі помилки, конфлікт даних, різне тлумачення та інтерпретація отриманих результатів, експериментальні розробки.

Отже, персональна етика - це відповідальність вченого за об'єктивність результату. Разом з тим етичні проблеми, які пов'язані з моральним вибором вченого, передбачають відповідальність морального характеру - перед собою, науковим співтовариством, суспільством за той вплив на навколишній світ, який спричинений його дослідженнями та їх результатами.

20 листопада 1974 р. на 18-й Генеральній конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) в Парижі була прийнята «Рекомендація про статус наукових працівників», яка була ратифікована урядами більшості країн світу та внесла значний внесок у справу формування моральнісних засад наукової діяльності.

Основні права та відповідальність наукових працівників з точки зору громадянських та етичних аспектів наукових досліджень, що сформульовані в цьому основоположному документі, такі:

- працювати в дусі інтелектуальної свободи пошуку, розвивати та захищати наукову істину в тому вигляді, як вони її розуміють;
- сприяти визначенню цілей і задач програм, якими вони займаються, та визначенню методів, які потрібно прийняти і які повинні бути гуманними та відповідати вимогам соціальної та екологічної відповідальності;
- вільно виражати свій погляд стосовно гуманності, соціальної та екологічної цінності проектів і як крайня міра відмовлятися від роботи за цими проектами, якщо це продиктовано їм їх сумлінням;
- вносити позитивний та конструктивний внесок у науку, культуру та освіту своєї власної країни, а також для досягнення національних цілей, покращання добробуту своїх співгромадян, підтримки міжнародних ідеалів та цілей ООН;
- аналізувати необхідні соціальні умови в кожному випадку та інформувати громадськість про можливі соціальні наслідки, брати участь як у підготовці, так і в реалізації прийнятих рішень, контролі та аналізі результатів;
- виявляти, аналізувати і повністю усвідомлювати ризик, пов'язаний з проведенням наукових досліджень;
- спілкуватися і обмінюватися інформацією, отриманою як у ході власних досліджень, так і з зовнішніх джерел;
- сприяти співробітництву і здоровій конкуренції між науковими працівниками, поширенню знань у гуманних цілях;
- використовувати сучасні засоби комунікації з метою забезпечення доступу до наукової інформації і стимулювання дискусій як в науковому співтоваристві, так і в суспільстві в цілому, сприяти конструктивному діалогу з

людьми, відповідальність яких лежить в інших сферах (ЗМІ, політика, економіка тощо), що полегшить суспільству визнання моральних цінностей науково-технічних досягнень;

- створювати, застосовувати і поширювати знання - це прямий обов'язок наукових працівників перед прийдешніми поколіннями як індивідуально, так і в сукупності завдяки контактам та співробітництву.

Тож, кожний науковець має дотримуватися певних принципів поведінки у науковому співтоваристві. Ці принципи визначаються сукупністю морально-етичних цінностей, притаманних цьому виду творчої праці. Їх зміст склався історично й уточнюється та вдосконалюється самою науковою спільнотою відповідно до виникнення нових етичних проблем у науці, пов'язаних з суспільним розвитком.

Тож, науково-дослідна та дослідно-конструкторська діяльність передбачає інтелектуальну, емоційно-ціннісну, неформальну, відкриту спільність науковців різних статусів, що розробляють під керівництвом лідера висунуту їм дослідницьку програму. У науково-дослідній і дослідно-конструкторській діяльності одночасно реалізуються функції виробництва, поширення, захисту наукових ідей і навчання молодих учених.